

Ks. dr hab. Paweł Maciaszek
Akademia Ignatianum w Krakowie
Wydział Filozoficzny
Instytut Kulturoznawstwa i Dziennikarstwa

**Recenzja rozprawy doktorskiej p. mgr lic. Zofii Szon
pt. „Działalność i repertuar rzymskokatolickich chórów parafialnych w Olsztynie
w cyklu roku kościelnego w latach 1945-2018. Studium historyczno-teologiczne”,
napisanej pod kierunkiem ks. dra hab. Sławomira Ropiaka, prof. UWM.**

A/ Opis rozprawy

Struktura dysertacji jest logiczna i zrozumiała – odpowiednia dla rozprawy naukowej. Praca została podzielona na 9 rozdziałów. W treści pierwszego z nich p. mgr lic. Zofia Szon przedstawiła polityczne, społeczne i religijne tło Olsztyna - miasta, w którym parafialne chóry realizują swoją działalność. Kolejne trzy rozdziały zawierają opis tych grup śpiewaczych: siedemdziesięcioletnich trzech chórów nurtu cecylianckiego (rozd. 2), pięciu powstałych po dokonujących się w 1980 roku przemianach religijno-społecznych (rozd. 3), siedmiu powstałych w nowych parafiach Olsztyna (rozd. 4). W treściach następnych rozdziałów zaprezentowana została muzyczna działalność opisanych wcześniej chórów: ich udział w Mszy św. pod przewodnictwem Jana Pawła II (rozd. 5), dobór wykonywanego repertuaru według cyklu mszalnego (rozd. 6), wykorzystywanie wielogłosowych opracowań pieśni według okresów i uroczystości roku liturgicznego (rozd. 7), stopień znajomości i wykonywanie pieśni o Najświętszej Maryi Pannie (rozd. 8) i Świętych Pańskich (rozd. 9).

Przedstawione w wymienionych częściach treści miały stanowić realizację wybranego przez Autorkę celu; dostrzegła potrzebę – którą nazywa pilną – „uporządkowania, zarchiwizowania i utrwalenia historii olsztyńskich chórów parafialnych” oraz opisanie obszarów ich działalności i oceny wykonywanego

repertuaru pod względem teologicznym (s. 15). Ponadto postanowiła udokumentować gromadzone w archiwach i bibliotekach parafialnych zasoby nutowe oraz zaprezentować wykonywany przez chóry w ostatnich dziesięcioleciach repertuar muzyczny. Wykonując taką pracę Doktorantka postawiła sobie za cel przebadać parafialną rzeczywistość religijno-muzyczną, którą postrzega jako element mozaiki dziedzictwa kultury chrześcijańskiej stolicy województwa warmińsko-mazurskiego.

Klamrą łączącą w całość wskazane powyżej rozdziały jest Wstęp (s. 14-24) i Zakończenie (s. 404-413). Dysertacja posiada także, liczącą 35 stron, bogatą bibliografię.

B/ Wartość merytoryczna

Wartość merytoryczną dysertacji należy ocenić wysoko. Uzasadnieniem tej oceny jest stwierdzenie, że Doktorantka zrealizowała wytyczone przez siebie cele. Rzetelnie i wieloaspektowo przedstawiła genezę chórów, które powstały i działały przy katolickich parafiach w Olsztynie.

Nie można pominąć faktu, że dokonana prezentacja odznacza się całościowym udokumentowaniem ważnych wydarzeń z życia parafii jakim jest powstanie zespołu śpiewaczego i jego działalność w obszarze sprawowanego kultu liturgicznego, promowanie szeroko pojętej kultury muzycznej i budowanie wspólnotowej jedności. Podjęty przez Autorkę pracy trud dokładnego ukazania wpływu uwarunkowań historycznych na olsztyńskie społeczeństwo okazał się potrzebny; wyznaczający pole badawcze przedział czasowy (1945-2018) odznaczał się – jak zostało ukazane – szybkimi i silnymi przemianami politycznymi i kulturowymi, ekonomicznymi i religijnymi. Pisze o wrogości państwa do Kościoła, różnorodności kulturowej (tak zwanym «zderzeniu kultur»), masowym napływie migrantów, zróżnicowaniu narodowościowym społeczeństwa i rodzących się na tym tle konfliktach, wysiłkach zrepolonizowania życia religijnego. Parafialne chóry uczestniczyły w procesie integracji społeczeństwa, w którym – jako społeczności postmigracyjnej – kształtowały się podstawy struktury wspólnotowej.

Lektura dysertacji rodzi uznanie dla Doktorantki za dokładność opisów każdej z przedstawianych grup śpiewaczych, na które składają się takie informacje, jak:

- podanie liczby chórzystów (z uwzględnieniem nie tylko zmian w poszczególnych latach, lecz także podziału na głosy),
- sposób pozyskiwania nowych członków,
- wskazanie osób odpowiedzialnych za zespół (organizatorów i dyrygentów chórów, ich prezesów i organistów parafialnych, księży opiekunów),
- podanie osób odpowiedzialnych za prowadzenie kroniki chóru,
- wymienienie pozostawionych rękopiśmiennych zapisów nutowych ze wskazaniem dotyczącymi wykonywania poszczególnych utworów.

Podobną dokładność dostrzec można gdy chodzi o przedstawienie działalności 16 zespołów parafialnych (15 chórów i 1 scholi) w Olsztynie. Doktorantka opisała ich udział w parafialnych celebracjach - niedzielnej Eucharystii i w ważniejszych wydarzeniach roku kościelnego, częste angażowanie się w obchody odbywających się w Olsztynie uroczystości, uświetnianie ważnych chwil w życiu lokalnej społeczności, koncertowanie w parafiach własnej diecezji. Chórzyści wystawiali oratoria i programy literacko-muzyczne o Matce Bożej, brali udział w regularnie organizowanych festiwalach i konkursach na terenie całego kraju oraz poza jego granicami, koncertowali podczas własnych wyjazdów integracyjno-rekreacyjnych, nawiązywali współpracę z innymi zespołami, uświetniali takie wydarzenia jak kongresy i kościelne jubileusze. Dbając o rozwój życia duchowego uczestniczyli w rekolekcjach i pielgrzymkach, okazjonalnych Mszach świętych we własnych intencjach.

W pracy przywołane zostały także głosy stanowiące ocenę takiego działania; oceniono je bardzo pozytywnie. Z kronik i przekazów prasowych p. mgr lic. Zofia Szon wydobyła zapisy świadczące o tym, że wykonywany repertuar opisywany był jako duchowa uczta i wywołujący wzruszenie, był nagradzany słowami wdzięczności i szczerymi brawami, budził zadowolenie dorosłych i radość dzieci, służył rozśpiewaniu modlących się wiernych i rozwijał życie kulturalne mieszkańców Olsztyna i okolic.

Oдноśnie do wykonywanego repertuaru, to z treści rozprawy wynika, że był on bogaty i zróżnicowany; wskazując na obszerne zasoby nutowe i szczegółowo je przedstawiając, Autorka udokumentowała pozyskiwanie przez dyrygentów i śpiewaków zasobów muzycznych. W wykonywanych przez chór kościoła katedralnego utworach dostrzega się między innymi „kompozycje mszy o dużych rozmiarach, mniejsze formy pieśni wielogłosowych, wieloczęściowe motety polifoniczne” (s. 65), dzieła dawnych i współczesnych kompozytorów światowej sławy, pieśni zarówno liturgiczne (na przykład związane z okresami roku liturgicznego, uroczystościami Pana Jezusa czy Najświętszej Maryi Panny, z zawieraniem sakramentalnego związku małżeńskiego czy mszami za zmarłych), jak i patriotyczne oraz ludowe. Autorka wykazała, że wykonywanie przez chóry właściwie dobieranego repertuaru posiadały znaczący wkład w realizację powierzonych parafiom zadań duszpasterskich; dzieła ewangelizacji dokonywały będąc ambasadorami kultury chrześcijańskiej (s. 99).

Na szczególną uwagę zasługuje uzasadniona w pracy teza, że owocem działalności parafialnych chórów jest dokonujący się wówczas proces ewolucji muzyki kościelnej, która złączona z ruchem cecyliąńskim stopniowo przechodziła w śpiew liturgiczny. Proces ten stanowił realizację wskazań Soboru Watykańskiego II (1962-1965) dotyczących oprawy muzycznej świętych celebracji liturgicznych. Fakt ten posiada ogromne znaczenie dla oceny repertuaru chórowego, bowiem następujące po wspomnianym Soborze lata odznaczały się brakiem polskiego repertuaru liturgicznego, brakiem tekstów na muzykę polifoniczną i chór wielogłosowy (s. 75).

W części opisującej nowe wspólnoty parafialne i tworzące się w nich zespoły muzyczne p. mgr lic. Zofia Szon dowiodła, że szczególnie ważne jest dla nich podejmowanie przedsięwzięć mających na celu umacnianie ducha wspólnoty, troszczenie się o podnoszenie poziomu artystycznego, powiększanie wykonywanego repertuaru zarówno dla dorosłych, jak i młodzieży oraz dzieci (s. 113). Animowanie liturgii w erygowanych po 1980 roku parafiach było zadaniem priorytetowym, w realizacji którego szczególną rolę odgrywały działające w nich chóry. Przez wykonywanie podczas świętych celebracji utworów realizowane były wskazania Soboru Watykańskiego II, aby ten repertuar – przez swój ścisły związek ze

sprawowanymi obrzędami – pomagał w oddawaniu należnej Bogu chwały i uświęcaniu się wiernych (KL, nr 112). Wykonywane podczas liturgii utwory miały nadawać jej bardziej uroczysty charakter, serdeczniej wyrażać przedstawianą Bogu modlitwę, przyczyniać się do większego angażowania się w celebrację i jednomyślność wszystkich jej uczestników. Przykładem respektowania soborowych norm jest włączenie do repertuaru chóru parafii pw. Chrystusa Odkupiciela Człowieka śpiewu czterech nowych aklamacji przed czytaniem Ewangelii (s. 117).

W przedstawianej prezentacji Autorka wyraźnie wskazała źródła, z których czerpane były utwory wykonywane przez chóry. Należą do nich śpiewniki liturgiczne, zapisy nutowo-tekstowe pozyskiwane od kompozytorów, utwory stanowiące zasoby internetowe. Nie bez znaczenia dla ustalenia wykonywanych utworów ma także wybór jakiego dokonywali – według osobistych upodobań i potrzeb – członkowie chórów. Tak powstał na przykład repertuar o charakterze patriotycznym, śpiew pieśni wspólnot odnowy Kościoła oraz utwory wywodzące się z folkloru (s. 105).

Dopełnieniem prezentacji działalności i repertuaru rzymskokatolickich chórów parafialnych w Olsztynie jest opis udziału tych zespołów śpiewaczych we Mszy świętej, której przewodniczył Jan Paweł II. Celebrował ją w tym mieście 6 czerwca 1991 roku. Doktorantka dokładnie opisała nie tylko przebieg tego liturgicznego wydarzenia (kto i jaki repertuar wykonywał), lecz także w jaki sposób przygotowywali się do niego ci, którzy wówczas wykonywali śpiewy. Przedstawione treści przekonują o bardzo dobrym wykonaniu trudnego repertuaru liturgicznego, twórczym potencjale chórów wspólnie wykonujących pieśni mszalne, o jednoczącej wiernych sile śpiewu świętych celebracji, o potrzebie nieustannej troski o właściwy dobór muzycznych utworów na Msze święte i jak najlepsze ich wykonanie (s. 210). Uświetnienie papieskiej celebry przez utworzony z olsztyńskich chórów jeden zespół śpiewaczy potwierdziło prawdę o działaniu chóru czy scholi w parafii: jaki wysiłek włożyli w piękno tamtej liturgii, taki podejmowali (i powinni dalej podejmować) na co dzień w swojej wspólnocie parafialnej dla piękna celebrowanych w niej liturgii.

W kolejnej części pracy Doktorantka zaprezentowała repertuar omawianych chórów dzieląc go na takie części jak: muzyczne opracowania cyklu mszalnego, poszczególne okresy i uroczystości roku liturgicznego (Adwent, Narodzenie Pańskie,

Wielki Post, Wielkanoc, Okres Zwykły, uroczystość o Duchu Świętym, o Najświętszym Sercu Pana Jezusa, o Jezusie Chrystusie Królu Wszechświata), maryjne, o Świętych Pańskich. Wartość włożonego trudu przekłada się na czytelne zestawienie wykonywanych utworów. Przykładem są dokładne tabele zawierające tytuł utworu, autora tekstu, autora melodii, opracowanie, pochodzenie i zasoby nutowe chórów.

Lektura rozprawy prowadzi do przekonania, że dokonany w niej opis działalności chórów i ocena repertuaru są obiektywne. Zawarte są w nim bowiem nie tylko ważne osiągnięcia i sukcesy, lecz także fakty i wydarzenia świadczące o trudnościach, których pokonywanie było decydujące dla kontynuowania bądź wznowienia działalności chóru. Można tu wskazać, podane przez Doktorantkę, trudności personalne (s. 167) i lokalowe (s. 122, 172).

C/ Ocena aspektu formalnego

Pod względem formalnym praca przedstawia się bardzo czytelnie; posiada dokładnie określony temat, logicznie wyznaczony plan jego opracowania, poprawny zapis bibliograficzny i sposób cytowania. Przypisy wykonane zostały poprawnie; w tworzeniu ich p. mgr lic. Zofia Szon wykazała się dokładnością i starannością. Szkoda jedynie, że we Wstępie nie podane zostały wyraźnie metody, które zostaną użyte w pracy. Wyliczenie, że będą to metody adekwatne dla badań jakościowych i ilościowych w dyscyplinie historycznej, muzykologicznej i teologicznej nie spełnia wymagania podania wykorzystywanych w opracowaniu naukowych metod.

Autorka dysertacji wykazała, że istnieje bogaty materiał źródłowy i brak jego całościowego opracowania. Opracowując podjęty temat najpierw dokonała solidnej kwerendy źródeł, szczegółowo zapoznała się z treścią literatury przedmiotu, a następnie wydoobyła z nich istotne dla prezentacji treści. Dobór materiałów jest właściwy, a ich analiza pozwoliła na rzeczywiście dokładne przedstawienie działalności i repertuaru rzymskokatolickich chórów parafialnych w Olsztynie.

Język pracy jest poprawny, zrozumiały dla czytelnika i precyzyjny. Treści, które przekazuje są logicznie ze sobą powiązane, tezy spójne i treściwe.

D/ Tematy do dyskusji

1. Odnośnie do repertuaru przeznaczonego na okres Wielkiego Postu Autorka wykazała, że chóry wykonywały wówczas utwory pokutne i pasyjne. Jest to bowiem – jak tłumaczyła, powołując się na obowiązujące *Ogólne normy roku liturgicznego i kalendarza* (nr 27-31) – czas przygotowania do przeżywania obchodów wydarzeń paschalnych, który powinien odznaczać się pokutą (postem, modlitwą i jałmużną) oraz rozważaniem męki i śmierci Zbawiciela (s. 309). Jednak faktem jest również to, że we wspomnianym dokumencie Kongregacji ds. Kultu i Dyscypliny Sakramentów wskazany został także sposób przygotowania do obchodu Paschy jakim jest wspomnianie przyjętego chrztu. W nauczaniu Soboru Watykańskiego II również wyraźnie wymieniona została ta powinność: „szerzej należy uwzględnić elementy chrzcielne, właściwe liturgii Wielkiego Postu” (KL, nr 109). Dlaczego zatem ten ważny, i wciąż zbyt mało doceniany, temat Wielkiego Postu został pominięty w przedstawionym opracowaniu? Jak wytłumaczyć fakt, że olsztyńskie chóry parafialne – które posiadały tak bogaty repertuar i wciąż troszczyły się zarówno o jego powiększenie, jak i zgodność z nauczaniem Soboru Watykańskiego II – nie wykonywały w świętej liturgii utworów dotyczących pierwszego z sakramentów?

2. W zakończeniu pracy Doktorantka wyraziła przekonanie, że opracowanie genezy olsztyńskich chórów parafialnych i udokumentowanie ich repertuaru znacząco wzbogaci zbiory Biblioteki Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej w Olsztynie. W tym miejscu rodzi się pytanie, w jaki sposób Doktorantka zamierza wykorzystać (kontynuować) swoje osiągnięcie naukowe. W jaki sposób można kontynuować te badania, których przedmiot – jak wykazała – stanowi aktualny, bardzo bogaty i rozległy obszar naukowo-badawczy dla wielu dziedzin nauki?

E/ Wniosek końcowy

Rozprawa doktorska p. mgr lic. Zofii Szon jest solidnym i odznaczającym się właściwym poziomem naukowym opracowaniem. Jest interesująca i wartościowa, stanowi obszerne źródło wiedzy. Bardzo dobrze wywiązała się z postawionego sobie zadania; działalność i repertuar rzymskokatolickich chórów miasta Olsztyna przedstawiła rzetelnie. Dysertacja stanowi interesującą, ważną i pełną prezentację podanego w tytule zagadnienia. Lektura dysertacji doprowadziła mnie do przekonania, że spełnia ona wszelkie wymogi stawiane rozprawom doktorskim określone w ustawie z dnia 13 marca 2003 r. [Dz. U. nr 65, poz. 595, z późniejszymi zmianami]. Proszę zatem o dopuszczenie p. mgr lic. Zofii Szon do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Kraków, dn. 21.12.2022 r.

ks. dr hab. Paweł Maciaszek